

Recenzja rozprawy doktorskiej
Pani mgr lic. Zofii Kaszy,
dziedzina nauk teologicznych, dyscyplina: nauki teologiczne,
tytuł rozprawy:
Apologia katolicyzmu w pismach G.K. Chestertona.
Perspektywa teologicznomoralna,
UŚ, Katowice 2023, ss. 408.

Twórczość Gilberta Keitha Chestertona (1874-1936), angielskiego pisarza i dziennikarza przełomu wieków XIX i XX, oficjalnie uznanego przez papieża Piusa XI za „utalentowanego obrońcę wiary katolickiej” i docenionego poprzez nadanie mu w 1934 roku tytułu Kawalera Orderu Świętego Grzegorza Wielkiego, doczekała się wielu komentarzy i opracowań. Być może dlatego, że zdobył on dość szybko sławę jako poeta, autor wielu powieści i książek, krytyk literacki którego chętnie czytano i z którego wiedzy i doświadczenia korzystano. Kierował się poszanowaniem prawdy obiektywnej do odkrywania której dochodził poprzez rozum i logiczne argumenty. Był świadkiem wiary, obrońcą ortodoksji ze względu na jego rozmiłowanie w chrześcijaństwie katolickim i ostatecznie w wielu środowiskach okrzyknięty współczesnym apologetą.

Cieszy fakt, że do zbioru opracowań poświęconych G. K. Chestertonowi będzie można włączyć rozprawę doktorską mgr. lic. Zofii Kaszy, poświęconą apologii katolicyzmu prowadzonej przez niego na przestrzeni dziejów jego działalności.

Można uznać za budujące, iż do grona badaczy myśli G. K. Chestertona, którego twórczość znana jest na całym świecie a szczególnie w Anglii, jak i w innych krajach Europy, w Ameryce Północnej, zarówno w USA, jak i w Kanadzie, w krajach Ameryki Południowej, wpisuje się doktorantka Uniwersytetu Śląskiego Zofia Kasza, podejmująca się w badaniach analiz zagadnień wiary katolickiej w kluczu teologiczno-moralnym w pismach G.K. Chestertona.

W tym miejscu, zważywszy, iż osobistym celem autorki, związanym z podjętym trudem opracowania ukazanego powyżej zagadnienia, jawi się zdobycie tytułu doktora w zakresie nauk teologicznych, postawić należy zasadne pytanie, czy temu zadaniu autorka podołała w stopniu należyтым.

1. Temat rozprawy, problem badawczy i jej cel

Temat, uwidoczniiony jasno w tytule dysertacji brzmi: *Apologia katolicyzmu w pismach G.K. Chestertona. Perspektywa teologicznomoralna*. Trzeba podkreślić konkretność takiego ujęcia. Złożony z dwóch członów tytuł zawiera w sobie zarówno problem, jak i jego dobrze nakreśloną bazę źródłową.

Trzeba przyznać, że wybranie takiego akurat zagadnienia spośród wielu, które zdaje się podsuwać badaczowi twórczość G.K. Chestertona, jest bardzo trafne ze względu na zmieniającą się na naszych oczach rzeczywistość religijno-społeczno-kulturową. Paradygmat zmiany stosowany w naukach społecznych wystawia na próbę dotychczasowe argumenty promujące skarbnicę chrześcijańskiej wiary, wypracowane zaś, w historii chrześcijaństwa motywy bazujące na źródłach, poddaje w wątpliwość, promując ducha sekularyzmu, świeckiej ponowoczesności i pragmatycznego racjonalizmu. Życie wielu ludzi wierzących w Kościele katolickim jest uwikłane w tę zmienną rzeczywistość oraz w procesy globalizacji i chaos wartości postmodernizmu, z którymi nie potrafią oni często sobie poradzić. Autorka wkroczyła zatem na teren ważny z zamiarem wsparcia wierzących chrześcijan katolików zagrożonych różnorodnymi kryzysami teraźniejszości czy wręcz mającymi w dynamice tych kryzysów udział, w oparciu o przesłanie konwertyty z Kościoła anglikańskiego na katolicyzm.

Zauważyć zatem należy, że wybór takiego tematu ma wydźwięk zarówno praktyczny jak i pozytywny aspekt naukowy teoretyczny.

Problem badawczy został sformułowany w pytaniu: „Które z dzieł Chestertona i w jakiej mierze mają charakter stricte apologetyczny i na czym polega ta ich apologetyczna wartość?” (s. 8) Wydaje się, że pytanie tak zredagowane brzmi trochę enigmatycznie, sugerując ilościowe porównanie zagadnień apologetycznych zawartych w jego publikacjach ze wskazaniem na ich kolejność ze względu na przewijające się z jakąś częstotliwością zagadnienia o zabarwieniu apologetycznym. Powyższą wątpliwość rozwiewa sformułowany cel pracy, który autorka określiła jako: „...analizę i wieloaspektowe omówienie apologii katolicyzmu w twórczości G.K. Chestertona, zarówno w tej o wyraźnym rysie apologetycznym, jak i tej nienależącej do apologetyki, lecz z widocznym do niej nawiązaniem” (s. 9). Dopelnieniem są słowa: „Interesować nas będą aspekty teologicznomoralne obrony doktryny katolickiej. Zostanie pokazane i poddane analizie znaczenie pojęcia ortodoksja według Chestertona na tle ówczynie dominujących poglądów z nią niezgodnych, a tym samym sprzecznych z doktryną Kościoła katolickiego” (s. 9).

Od strony metodologicznej więc zarówno postawiony problem, jak i wyznaczony cel, dają przekonanie o poprawności tych elementów pracy naukowej.

2. Metodologia pracy i wykorzystanie źródeł

Autorka przyjętą metodę do redakcji rozprawy przedstawiła następująco: „...metodą będzie metoda analityczna oraz próba syntezy, polegająca w pierwszym rzędzie na odniesieniu się do tekstów Chestertona z perspektywy teologicznomoralnej” (s. 9). Brakuje zaakcentowania w syntezie „wątków apologetycznych” z perspektywy teologicznomoralnej a nie odniesienia się do niej w ogólności. Dobrym uzupełnieniem jest podkreślenie odniesienia się do „myśli apologetycznej” w dalszym opisie: „Dzięki nawiązaniu do niektórych współczesnych interpretacji jego myśli apologetycznej oraz komunikatywnemu ujęciu możliwe będzie wykazanie aktualności zarówno treści, formy, jak i świadectwa życia Chestertona” (s. 9). Banalnym natomiast wydaje się być zauważenie wcześniej, że „W wielu miejscach, aby ukazać wiernie myśl i oryginalność języka, odwołamy się do tekstu samego pisarza” (s. 9), gdyż taki jest charakter badań w oparciu o tłumaczenia pism G. K. Chestertona a nie w oryginalnym języku, w którym je tworzył. Ostatecznie należy uznać, że zastosowana metoda analizy tekstów tworzących zebrany materiał badawczy pozwoliła na przeprowadzenie zamierzonego celu, co zostało zilustrowane w przyjętej strukturze dysertacji i umiejętnie pokazane w dokonanej syntezie zebranego materiału pod kątem apologetycznym, obrazującym apologię G. K. Chestertona w obszarze wskazanych tematów.

Twórczość G. K. Chestertona, jak podaje autorka dysertacji, wypełnia „ogromna ilość” (s. 9) pism i dlatego stwierdza: „Konieczne będzie dokonanie wyboru tych materiałów” (s. 9), który to wybór ostatecznie warunkuje tłumaczeniem jego tekstów na język polski chociaż, jak pisze: „zainteresowanie twórczością G.K. Chestertona w Polsce i na świecie od wielu dekad jest bardzo duże” (s. 9). Zważywszy na odniesienia do pism Chestertona w tłumaczeniach polskojęzycznych można było dodać w temacie informację: *Apologia katolicyzmu w pismach G.K. Chestertona tłumaczonych na język polski*. Autorka jednak we wstępie wyjaśnia, że opiera rozprawę na źródłach „autorstwa samego G. K. Chestertona, w dużej części tłumaczonych na język polski, jak i – w mniejszym stopniu – na źródłach angielskojęzycznych (część twórczości G.K. Chestertona w języku angielskim jest dostępna w Internecie) oraz na opracowaniach, przede wszystkim autorów polskich” (s. 9), co stanowi ważną wzmiankę ze względu na wartość naukową dysertacji doktorskiej.

Prof. Anna Walczuk, ekspert od twórczości G.K. Chestertona, w wywiadzie na łamach *Teologii Politycznej* poinformowała, że: „...w Ameryce Północnej działa największe centrum

krzewiące myśl Chestertona – *G.K. Chesterton Institute for Faith and Culture* (Chestertoniański Instytut Wiary i Kultury), którego inspiracją i swoistym *spiritus movens* był – i nadal pozostaje jako jego przewodniczący – O. Ian Boyd C.S.B, literaturoznawca mający w swoim dorobku wiele znaczących publikacji na temat Chestertona, wciąż wiele piszący i bardzo aktywny w przybliżaniu i popularyzowaniu myśli Chestertona nie tylko wśród profesjonalistów literaturoznawców, ale także w szerokim gremium społeczeństwa”¹. W bibliografii, w części opracowania, brakuje odwołania do jego twórczości. Jak stwierdza dalej: „Instytut ten wydaje popularny kwartalnik *The Chesterton Review*, w ostatnich latach ukazują się również wydania w językach innych niż angielski, np. w języku hiszpańskim, włoskim, portugalskim czy francuskim”. Brakuje odniesień do artykułów z tego kwartalnika czy też literatury w którymkolwiek z języków przez prof. Annę Walczuk przytoczonych.

W pracach teologicznych przyjęty podział bibliografii zakłada źródła patrystyczne, które występują w porządku chronologicznym tuż po Piśmie Świętym. Szkoda, że nie zostały one wydzielone z innych źródeł (1.4, s. 395) a połączone z *Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym*, Dz. U. z dnia 9 lipca 2020, poz. 1309, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20200001309/O/D20201309.pdf> [dostęp: 19.02.2023], (s. 395).

Osobiście uprościłbym zapis bibliografii, stosując podział: źródła, z podziałem na dokumenty Magisterium Kościoła, źródła patrystyczne, pisma G.K. Chestertona, dalej literatura przedmiotu i literatura pomocnicza. Zastosowany podział w bibliografii dysertacji wskazuje na próbę uporządkowania, chociaż wątpliwości budzą kryteria podziału.

Teksty źródłowe prac G. K. Chestertona stanowią: 27 książek i 73 artykuły, z esejami włącznie², co na pewno satysfakcjonuje. Godne podkreślenia jest dotarcie do tak wielu źródeł bogatej twórczości Chestertona i wypracowanie w oparciu o ich zawartość merytoryczną problematyki odnoszącej się do apologii wiary katolickiej, która przeciętnemu człowiekowi, tym bardziej borykającemu się z problemami codziennymi, ułatwi posiadanie kompletnej syntezy wspierającej osobę wierzącą w promocji wyznawanej wiary. Praktykom może ona

---

¹ M. Gaździcki, *G.K. Chesterton - myśliciel, który wciąż ma wiele do powiedzenia - rozmowa z Prof. Anną Walczuk*, w: *G.K. Chesterton - myśliciel, który wciąż ma wiele do powiedzenia - rozmowa z Prof. Anną Walczuk* (teologiapolityczna.pl), [dostęp dn: 15.02.2024].

² Z. Kasza, *Bibliografia*, w: Z. Kasza, *Apologia katolicyzmu w pismach G.K. Chestertona. Perspektywa teologicznomoralna*, rkp, Katowice 2023, 385-392.

pomóc w codziennym życiu i świadectwie wiary a teoretykom może stać się cenną pomocą i dobrym narzędziem do przybliżenia i pogłębienia argumentów przemawiających za apologią katolicyzmu w zsekularyzowanym świecie.

3. Struktura i ocena merytoryczna

Strona tytułowa dysertacji została zaprojektowana wedle przewidzianych norm (s. 1), zaraz po niej została zamieszczona deklaracja o samodzielnej jej kompozycji (s. 2) zaś na następnej stronie został zamieszczony wykaz skrótów (s. 3), po którym pojawia się spis treści (s. 5-6).

Wspomniany spis treści w wiodących rozdziałach nie wzbudza wątpliwości, jednak po przeczytaniu zawartości całej dysertacji rodzi się wątpliwość i warto zastanowić się czy rozdział III (*Apologia wiary*) nie powinien być umieszczony tuż po I rozdziale (*Źródła apologetyki Chestertona*), zważywszy na fakt, że w rozdziale końcowym VI (*Apologetyka Chestertona z perspektywy współczesnej*), podrozdziały umieszczono w następującej kolejności: *Aktualność apologii wiary*, *aktualność apologii człowieka* i na końcu *aktualność apologii świata*. Tym bardziej że, w logice tematów teologicznych, traktat *De fide* razem z *De revelatione*, otwiera całość wykładu, odnosząc się do aktu wiary i jej osobowego charakteru jako odpowiedzi na Boże objawienie. Do rozważenia zatem jest ewentualna zmiana kolejności, tym bardziej, że nie burzy ona toku logicznej analizy całości problemu.

Wstęp (s. 7-14) o bardzo konkretnej treści posłużył autorce do tego, aby wprowadzić do całości problematyki i zapoznać z potrzebą aktualizacji myśli G. K. Chestertona, który w swojej twórczości wykazał się determinacją w obronie doktryny Kościoła katolickiego i apologią katolicyzmu na wzór apologetów wczesnochrześcijańskich. Autorka wskazała pokrótce problem badawczy, którym określiła potrzebę odnalezienia w twórczości G. K. Chestertona apologetycznych akcentów i ich kompleksowego sklasyfikowania w kluczu podstawowych tematów. Następnie doktorantka ukazała cel podjętej pracy, którym stało się wieloaspektowe, holistyczne przedłożenie zasadniczych elementów apologii zawartej w pismach G. K. Chestertona a także ich synteza.

Wiodącą metodą, na którą wskazała we wstępie, stała się krytyczna refleksja analityczna, dająca możliwość rozważenia wielu różnych aspektów badanego problemu, prowadząca w konsekwencji do redakcji przemyśleń i skonstruowania adekwatnych syntez.

We wstępie brakuje istotnej informacji na ile omawiany problem wpisuje się w już istniejący stan wiedzy a więc byłoby wskazane wymienić autorów i dzieła, w których podjęli

się oni fragmentarycznego badania zagadnienia w tym obszarze a na ile jest on oryginalnym autorskim przedsięwzięciem doktorantki.

Rozdział pierwszy, noszący tytuł *Źródła apologetyki G. K. Chestertona* (s. 15-87) został podzielony na trzy punkty i potraktowany jako wprowadzający do zrozumienia istoty apologetyki. Zostały przytoczone przez doktorantkę fundamentalne jej formuły jak też wzorcowe apologetyki wczesnochrześcijańskie (1.1). Godne podkreślenia są wyprowadzone na użytek dalszych analiz wnioski z okresu wczesnego chrześcijaństwa (s. 32). Szkoda, że podobne nie występują już później po kolejnych podrozdziałach. Następnie autorka dokonała charakterystyki głównych nurtów filozoficznych końca XVIII i początku XIX wieku, traktując je jako *wyzwania dla apologetyki w czasach Chestertona* (1.2). Uwzględnieniu poszczególnych etapów z życia Chestertona, od lat dzieciństwa aż po dojrzałą jego działalność pisarską, z zachowaniem odniesienia do środowiska społeczno-politycznego w którym tworzył, posłużył autorce trzeci podrozdział, który nazwała jako *G. K. Chestertona wstępowanie na drogę apologetyki* (1.3).

To, co można orzec o powyżej zarysowanym obrazie rozdziału pierwszego, to zdolność logicznego odniesienia się autorki do zagadnienia apologii w kluczu semantyczno-chronologicznym jej dziejów z położeniem szczególnego akcentu na pierwsze wieki chrześcijaństwa.

Przypomnienie jej początków a także wprowadzenie w kontekst epoki związanej z twórczością G. K. Chestertona, jak też ukazanie jego osobistego dojrzewania w urabianiu i kształtowaniu się w nim samych zdolności apologetycznych, wskazuje na umiejętność swobodnego meandrowania pośród złożoności podejmowanych analiz, które zasługują na pochwałę.

Drugi rozdział ocenianej dysertacji (s. 89-157) został poświęcony zagadnieniu *apologii człowieka i świata*. Na tle rodzących się w XIX wieku teorii filozoficzno-społecznych, a szczególnie darwinizmu i ewolucjonizmu (2.1), nietzscheanizmu (2.2) i marksizmu (2.3) doktorantka ukazała krytyczne poglądy G. K. Chestertona jako zawierające fundamentalno-apologetyczne akcenty. Chesterton, przywołując teorię ewolucji Darwina przeciwstawił się jej, broniąc wizji stwórczej zaistnienia świata i trynitarno - chrystologicznej genezy człowieka. Uznając transcendentnego Boga za Stwórcę, dowodził zróżnicowania człowieka od zwierząt, nie negując możliwości doskonalenia się gatunków wewnątrz jednego jego rodzaju. Nie pozostawał obojętny na wizję świata bez Boga, wręcz negującą Jego istnienie, stąd był ostrym krytykiem filozofii F.W. Nietzschego. Tezę o „śmierci Boga” i „nadczołowieku” uważał za niedorzeczną i prowadzącą do „nicości”. Bliski był Chesterton

kondycji człowieka, którego uosobieniem stał się Syn Boży w Jezusie Chrystusie. Chesterton nie godził się z wykluczeniem Boga z egzystencji człowieka a wręcz walczył z niedostrzeganiem sfery duchowej i skupianiem uwagi jedynie na tym, co materialne, co odzwierciedlił w ostrej krytyce ideologii marksizmu. Stawał w obronie praw każdego człowieka do wolności i własności.

Przyznać trzeba, że autorka, także i w drugim rozdziale wykazała się dobrą znajomością twórczości G. K. Chestertona, snując przy tym swą narrację wokół zagadnień poruszanych przez nią ze smakiem i zacięciem. Utrzymała przy tym właściwą proporcję składających się na tok prowadzonych wywodów, podrozdziałów. Umiejętne ich połączenie i przedłożenie w kluczu apologii człowieka i świata wobec głównych w ówczesnej epoce kierunków myślowych: ewolucjonizmu, nietzscheanizmu i marksizmu pomogły w precyzyjnym i sprawnym przyłgnięciu do argumentacji towarzyszącej Chestertonowi.

Trzeci rozdział (s. 159-195) stanowił próbę pozbierania argumentów przemawiających za apologią wiary poprzez odwołanie się do zawartej w niej prawd. Autorka zatytułowała ten rozdział *Apologia wiary* i, tak jak poprzednie, podzieliła na trzy wyraźne punkty podyktowane zawartością treści wynikających z analiz pism Chestertona. Dochodzenie do odkrycia prawdy wiary wiązało się w przypadku Chestertona z konfrontacją założeń zróżnicowanych filozofii negujących istnienie Boga. Autorka nazwała ten wysiłek *drogą do odkrycia ortodoksji* (3.1) i opisała jego przebieg w pierwszym podrozdziale. Chesterton, kierując się właściwą argumentacją wskazał na jej zawartość poprzez odwołanie się do artykułów wyznania wiary Kościoła katolickiego, co opisała doktorantka w podrozdziale *propozycje G. K. Chestertona w określaniu ortodoksji* (3.2). Lepiej byłoby nazwać ten podrozdział *ortodoksyjne prawdy w Symbolu Apostolskim*, na co wskazują treści składające się na zawartość tego podrozdziału, odnoszące się do prawd wiary o istnieniu trójjedynego Boga, obecności osoby Jezusa Chrystusa – Boga Człowieka, czy też jego zjednoczenia z każdym człowiekiem w cierpieniu i śmierci zbawczej. Chesterton ukazał ortodoksję w odniesieniu do ówczasnie promowanych poglądów nieortodoksyjnych: liberalizmu, materializmu, panteizmu, nihilizmu czy ateizmu. Temu zagadnieniu autorka poświęciła ostatni podrozdział *krytyka dominujących nie ortodoksji* (3.3).

Należy zaznaczyć, że relacja między aktem wiary a jej treścią jest problemem odwiecznym. Gdziekolwiek i kiedykolwiek człowiek wierzył, zawsze wiązał z tym mniej lub więcej treści. W ich omówieniu, doktorantka, kierując się merytorycznymi treściami z pism Chestertona, zachowała właściwe proporcje.

Czwarty rozdział elaboratu Z. Kaszy został zatytułowany *Odpowiedzialność za świadectwo wiary* (s. 197-237). Podobnie, jak poprzedni, został on podzielony na trzy podrozdziały: *odpowiedzialność za budowanie sensu życia integralnego* (4.1), *za dogłębne poznawanie chrześcijaństwa* (4.2), *za zbawienie doczesne i wieczne* (4.3). W jego treściach autorka zamknęła indywidualną kondycję wiary Chestertona, którą konsekwentnie żył i której dawał wyraz we własnej twórczości. Warto w tym miejscu podkreślić towarzyszącą doktorantce umiejętność operowania argumentacją teologiczną w kształtowaniu zintegrowanej postawy osoby wierzącej, realizującej sens życia w więzi z Bogiem i we współpracy z jego łaską uświęcającą, otwierającą na wieczne zbawienie.

Omówiwszy powyższe doktorantka przeszła do piątego rozdziału (s. 239-335), w którym zajęła się z kolei tematem *odpowiedzialności za formowanie chrześcijańskiego sumienia*. Doktorantka zwróciła uwagę na potrzebę kierowania się w życiu zasadami moralnymi prowadzącymi do egzystencjalnego spełnienia w Bogu, których realizacji sprzyja *odpowiedzialność za bycie człowiekiem sumienia* (5.1) – o czym napisała w pierwszym podrozdziale tej części elaboratu. W kolejnym punkcie wskazała na potrzebę zachowania kondycji *odpowiedzialności za konwersję* (5.2), opisując związane z tym celem trudności jak też wskazując na jej głębię podyktowaną kryterium Prawdy i potrzebę konsekwentnej jej realizacji w świecie. Wydaje się, że punkt ten lepiej byłoby umieścić na końcu tego rozdziału, gdyż treści kolejnego podrozdziału na temat *odpowiedzialności za harmonijny rozwój życia cnót i charyzmatów* (5.3) lepiej korespondują z pierwszym punktem *odpowiedzialności za bycie człowiekiem sumienia*. Cnoty: pokory, wstrzemięźliwości, wdzięczności, sprawiedliwości, miłosierdzia, szczerości, szacunku, męstwa, są równie ważnymi filarami postawy osoby wierzącej jak cnoty teologalne: wiary, nadziei i miłości, prowadzące do zjednoczenia osobowego z Bogiem. Tak, jak doskonale doktorantka rozwinęła temat cnót, tak nieco skromniej potraktowała rozwój życia na poziomie charyzmatów pod koniec tego punktu, ukierunkowując na ich obecność w realizacji powołania do życia zakonnego.

Ostatni spośród rozdziałów, szósty (s. 337- 364), poświęciła doktorantka *apologetyce Chestertona z perspektywy współczesnej*, tym samym ukazując aktualność stosowanych przez niego argumentów apologii katolicyzmu w dzisiejszych czasach, w aspekcie *apologii wyznawanej wiary* (6.1), *apologii człowieka* (6.2) i *apologii świata* (6.3). G. K. Chesterton został ukazany jako prorok obecnego czasu, pomagający na nowo odkrywać godność każdego człowieka stworzonego na obraz i podobieństwo Boże, znajdującą swoje w Nim przeznaczenie aż po wieczność.

Dysertację doktorantka zamknęła zakończeniem (s. 365-383), w którym, jak należy, podsumowała całość zagadnień podjętych dla stworzenia swego udanego dzieła.

W toku tego ostatniego przedstawienia wyprowadziła wnioski. Apologia katolicyzmu prowadzona za życia przez Chestertona zamknęła się w fundamentalnych prawdach o Bogu, nie warunkowanych biegunami czasu i przestrzeni a także tworzących doktrynę katolicką oraz zasady moralne z niej wynikające.

Przeprowadzona przez Z. Kaszę analiza pism Chestertona całościowo i wiernie odzwierciedliła bogactwo ich treści. Jej zawartość bez względu na zmiany społeczno-kulturowe w świecie jest zawsze aktualna i stanowi dobrą bazę do odpowiedniego przeżywania aktu wiary pośród tych, którzy dzisiaj z nową siłą próbują podkopywać jej znaczenie.

Na końcu autorka zamieściła bibliografię (s. 385-408).

4. Ocena formalna

Chcąc dokonać rzetelnej oceny analizowanej dysertacji od strony metodologiczno-formalnej należy stwierdzić, że praca mgr. lic. Zofii Kaszy spełnia wymogi stawiane dysertacjom doktorskim. Autorka swoje dowodzenia przeprowadziła w sposób zgodny z obowiązującymi zasadami współczesnej metodologii, realizując konsekwentnie sformułowane we *Wstępie* założenia. Udało się jej zrekonstruować poglądy G. K. Chestertona, budując określone syntezy składających się na problem zagadnień.

Niewątpliwą zasługą doktorantki przedstawiającej dysertację jest fakt, że w sposób kompetentny posługiwała się narzędziami nauk teologicznych, pokazując wielopłaszczyznowo i wyraziście elementy apologijnej koncepcji, która dla G. K. Chestertona była przedmiotem inspiracji i naukowych eksploracji. Jest to nowy, do tej pory nie podejmowany przez badaczy, temat w jego twórczości.

Praca została oparta na szerokiej bazie źródłowej. Autorka co prawda nie odwołała się do wszystkich publikowanych dzieł G. K. Chestertona, ale kierowała się w ich wykorzystaniu merytorycznymi treściami odnoszącymi się do zawartego w temacie pracy zagadnienia. Czyniła to w sposób kompetentny i poprawny, co potwierdza zdolność twórczego z nich korzystania. Z. Kasza konsekwentnie przeprowadziła swoje wywody, przedstawiając kolejne kwestie w porządku wyznaczonym planem dysertacji. Baza źródłowa została precyzyjnie wykorzystana w apologijnym aspekcie, dotyczącym całościowej wizji katolicyzmu. Literatura pomocnicza wystarczająca.

Doktorantka zachowała poprawność edytorską. Przypisy zostały sformułowane przejrzysto i metodycznie.

Jeśli chodzi o warsztat piśmienniczy, nie sposób doktorantce zarzucić braku jego opanowania. Dysertacja została napisana poprawnym językiem. Widać w niej zacięcie naukowe autorki, pasję teologiczną i osobiste zaangażowanie. Doktorantka niewątpliwie włożyła dużo pracy w redakcję swojego dzieła.

5. Walory i uwagi krytyczne

Dysertacja zyskała na jakości dzięki proporcjonalnej ilości podrozdziałów we wszystkich sześciu rozdziałach, co pokazało na umiejętne ich połączenie i poukładanie oraz pozwoliło na zachowanie większej przejrzystości analizowanych zagadnień a także potwierdziło metodologiczną konsekwencję całej dysertacji.

Celne były analizy tekstów źródłowych i dobry ich dobór wprost z pism G. K. Chestertona, co przełożyło się na dobrą treść dysertacji i potwierdziło umiejętność posługiwania się metodą naukową w redakcji rozprawy. Doktorantce udało się przeprowadzić analizy, w których dostrzega się samodzielność myślenia i dobre rozeznanie w badanym materiale.

Na pochwałę zasługuje umiejętność szeroko zakrojonej analizy dorobku G. K. Chestertona w apologetycznym aspekcie, dotyczącym całościowej wizji chrześcijaństwa jak też oryginalny sposób ujęcia zagadnienia łączący najważniejsze elementy tożsamości osoby wierzącej w chrześcijaństwie katolickim.

Generalnie materiał został przedstawiony poprawnie. Jednak do przemyślenia jest ewentualna zamiana kolejności rozdziałów drugiego (*Apologia człowieka i świata*) z trzecim (*Apologia wiary*). Także ze względu na merytoryczne treści punktu drugiego w rozdziale trzecim wskazana jest korekta jego brzmienia z *propozycje G. K. Chestertona w określaniu ortodoksji na ortodoksyjne prawdy w Symbolu Apostolskim* lub brzmącym podobnie. Również kolejność podrozdziałów zawartych w rozdziale piątym, według mojej opinii, jest do zmiany. A więc w miejsce punktu 5.2 (*odpowiedzialności za konwersję*), sugeruję wstawienie punktu 5.3 (*odpowiedzialności za harmonijny rozwój życia cnót i charyzmatów*). Zachowanie tej kolejności lepiej koresponduje z pierwszym punktem *odpowiedzialności za bycie człowiekiem sumienia*.

Mimo bardzo dobrej oceny, na jaką zasługuje recenzowana rozprawa, można w niej dostrzec również pewne drobne niedoskonałości. Oto kilka przykładów specyficznego stylu

autorki: „Powiada Wincenty Kwiatkowski, że .....", s. 16; „Sądził, że umysł rejestruje złożoną i zmieniającą się rzeczywistość we uporządkowaniu własnym...", s. 64; „... Ojciec jego kierował firmą zajmującą się handlem nieruchomościami i miał poglądy liberalne w tej postaci, jaką posiadały na początku drugiej połowy XIX wieku", s. 68.

Literówki występują rzadko, choć czasami zmieniają sens np. „...wskazywał na jej na kompletność" na s. 67, dalej „postawił diagnozę dotyczącą w pewnych sensie roztrwonienia dziedzictwa..." na s. 344. Można by ich przytaczać więcej, stąd postulat ponownej uważnej lektury tekstu umożliwiający wyeliminowanie tych niuansów.

Brak konsekwentnego stosowania wcięcia akapitu w całości pracy. Znaleźć można pewne błędy interpunkcyjne. Nie mają one jednak wpływu na wartość merytoryczną pracy.

Odnosnie do *Bibliografii*, uwaga co do jej redakcji dotyczy kryteriów zastosowanego podziału. Im podział prostszy, tym jest czytelniejszy dla odbiorcy.

Powyższe uwagi wynikają z chęci udoskonalenia samej pracy, która pod względem merytorycznym jawi się jako interesująca synteza badań nad spuścizną G. K. Chestertona w aspekcie apologii katolicyzmu.

Główne części pracy jasno uwydatnione. Doktorantka włożyła niewątpliwie masę pracy w redakcję przedłożonej do obrony dysertacji. Biorąc pod uwagę sposób całościowego i pełnego odniesienia do badań nad pismami G. K. Chestertona doktorantka umożliwiła czytelnikowi proces współmyślenia i towarzyszenia koncepcji jego apologii.

W całości rozprawa jest erudycyjna, interesująca i twórcza. Problem w niej rozstrzygany został przedstawiony wyczerpująco i w sposób odpowiadający normom dysertacji doktorskiej.

6. Tezy do dyskusji

1. Jakie wzorce apologii można zaproponować na podstawie pism G. K. Chestertona żyjącym współcześnie katolikom?
2. Jakie główne zagrożenia dla katolicyzmu można wyodrębnić z pism G. K. Chestertona?
3. Dlaczego apologia jest potrzebna dzisiaj w świecie? Czy jest ona ważna także w dialogu międzyreligijnym i jakie są jej granice?

Wniosek końcowy

Mając na uwadze wszystko, co zostało ujęte w powyższej recenzji, uważam, że mgr lic. Zofia Kasza przedstawiła wartościową, interesującą i poprawną merytorycznie, metodologicznie i formalnie dysertację doktorską, opartą na właściwej bazie źródłowej. Jest ona wynikiem wnikliwych badań autorki tak, jak i znajomości problemu zawartego w temacie.

Recenzowana praca doktorska zatytułowana *Apologia katolicyzmu w pismach G.K. Chestertona. Perspektywa teologicznomoralna*, UŚ, Katowice 2023, ss. 408, autorstwa mgr. lic. Zofii Kaszy, w pełni odpowiada kryteriom i wymogom *Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku*, art. 13 (Dz.U. nr 65, poz. 595) oraz *Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 września 2016 roku*, art. 6, p. 4 (Dz.U. poz. 1586) i może być uznana za odpowiednią do dalszego procedowania, jak też stać się podstawą dla nadania autorce tytułu naukowego doktora nauk teologicznych. Na podstawie przeprowadzonej analizy i krytycznej oceny wnioskuję do Rady Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach o dopuszczenie mgr. lic. Zofii Kaszy do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

ks. dr hab. Andrzej Proniewski, prof. UwB

Białystok, 19 lutego 2024 r.